

Miroslav Kouba
 Konvergence a divergence makedonského obrození v kontextu jihoslovanské reality.
 FF UK v Praze, ÚSVS 2010
 Stanovisko školitelky

Předkládaná disertační práce představuje hodnotný příspěvek ke zkoumání formování národního narativu a míry jeho konstruktivnosti, resp. podílu mytického / mystifikačního a reálného historického základu. Analyzuje nástroje začleňování mytického / mystifikačního prvku do v podstatě realisticky zamýšleného diskursu o národní identitě formou analýzy dobového obrozeneckého diskursu a diskursu následujícího. Ukazuje na nemožnost vést dělicí čáru mezi oběma složkami, tedy historickou a mytickou, neboť je značně neostrá, odhaluje instrumentální zejména mytické / mystifikační složky, jež se stává (může se stát) rovnoprávnou formou reprezentace národní minulosti a nositelem kolektivní národní identifikace. Dokládá, že z tohoto hlediska je nezbytné obě složky chápat jako inherentní z hlediska cílů, které budování národního hnutí sleduje.

V popředí zájmu autora je zkoumání dvoustranné projekce, jednak minulosti do současnosti a jednak současnosti do minulosti, a to ve dvou rovinách, při formování obrozeneckého diskursu a při formování diskursu o národním obrození (hnutí). Obě roviny v textu nejsou záměrně oddělovány, rovina analýzy diskursu o národním hnutí je vedle vlastní analýzy obrozeneckého diskursu dalším nástrojem k jeho poznání. Text analyzuje hledání vlastní (makedonské) identity v procesu budování národního narativu, ukazuje na nástroje tohoto procesu (výběr historických údajů, jejich interpretace, hledání kauzality, formování národních stereotypů a jejich konflikt se stereotypy sousedů při vymezování či nalézání „nepřítele“). Cílem je nalézt obsahové, časové i prostorové vymezení národního makedonského hnutí, jeho zasazení do širšího kontextu jihoslovanského (především bulharského) a popsání jeho shod a zvláštností ve vztahu k sousedním etnikům / národům.

Přístup je řečeno slovy Hrochovými příkladem komparativní „revize“ existujících analytických i syntetických prací především bulharských a makedonských, jichž autor nastudoval, vstřebal a využil úctyhodné množství. To vede autora k pokusu o novou interpretaci národního hnutí v jeho kulturní složce, neboť vychází z premisy, že každá interpretace musí být podrobována a probácí znova a znova z hlediska jejich východisek a cílů, neboť se v závislosti na nich se nezbytně dostává do podezření z „neobjektivnosti, účelovosti“. Takové pokusy neutichají od dob samotného národního hnutí dodnes. Tyto vlastnosti jsou však v případě národně identifikačního diskursu nezbytným atributem, jež může být překonán tím, že si autor vytkne za cíl východiska a cíle diskursu odhalit, popsat

jejich podstatu a jejich projevy a pokusit se o hodnocení „ze strany“. Takovýto přístup je jediné možné vzhledem k materii, jíž si vytkl disertant jako předmět a cíl svého zkoumání. V důsledku toho vedle náročného porovnávání existujících literárních, kulturologických, jazykových a historických konceptů a modelů je i pečlivé a zdrženlivé formulování vlastních stanovisek pro autora do jisté míry tancem mezi vejci.

Nový je tedy jak základní autorův přístup, jenž hledá odpovídající kontext makedonského identifikačního procesu v tezi o vydělování makedonského identifikačního procesu z bulharského, tak i soustavná snaha kriticky a nezájmově dospět k objektivnímu vysvětlení či pravdě odpovídající interpretaci jednotlivých procesů a fakt.

V centru autorovy kritické pozornosti jsou postupy a nástroje, které používá jak makedonská, tak bulharská historiografie a kulturní historie pro interpretaci společného kulturního dědictví. Základním metodickým postupem je analýza sociokulturních kategorií definovaných jako funkční faktory národního hnutí: používání a obsah etnonyma a toponyma, jazyková otázka (formování spisovného jazyka), náboženská otázka (zejména otázky církevní samostatnosti), folklór a lidová slovesnost a počátky autorského literárního procesu. Ústřední pojmy konvergence a divergence se promítají do výkladu všech zmíněných kategorií ve smyslu relativně jednotného procesu, který byl společný pro Bulhary a Makedonce, kladenému do protikladu k tendencím, na nichž je patrné vydělování makedonského kulturního procesu, který postupně přerůstá do komplexního národotvorného procesu, tedy formování makedonského národního příběhu.

Velmi podrobná je analýza koncepcí chronologického rámce a periodizace obrozeneckého procesu. Klíčovými (a také nejdiskutabilnějšími) momenty jsou přirozeně jeho dolní a horní hranice, periodizace a tedy i úhelné děje a klíčové postavy. Nejednotnost chápání a z toho vyplývající neuvěřitelná rozdílnost interpretačních modelů ztěžuje jak možnost akceptování toho či onoho modelu, tak především jejich vzájemné porovnávání a hodnocení. Autor prokazuje schopnost velmi názorného převedení těchto konceptů do grafického znázornění, které dává prostor pro velmi přesné kritické hodnocení procesů, jejich podstaty (v návaznosti na názvy období a na volbu hranic mezi jednotlivými časovými úseky, či v rozporu s nimi), meritorní či chronologické návaznosti či souvislosti a metodologické náležitosti vymezení. Analytické zobrazení mu potom pomáhá vybudovat syntetizující pohled na periodizace založené na pěti klíčových sociokulturních kategoriích. Je přirozené, že se vlastní výklady soustředí na kategorie folklóru a literatury a že z celého širokého spektra problematiky nakonec detailně zpracovává jen „problematické etapy“, tedy

ty, v nichž se markantně odrážejí otázky konvergentního či divergentního vývoje makedonského obrozeneckého procesu – tedy počátek a závěr. Jejich interpretace vychází z nezbytné souvislosti s faktickými sociokulturními změnami ve společnosti

Přehledně členěná, logicky vystavěná práce vede autora k originálním závěrům o podstatě kulturně historického vývoje v Makedonii a v Bulharsku, v nichž na základě široké a přesvědčivé argumentace a bezpečné znalosti fakt polemizuje s oběma „ustrnulými národními narativy“. Základní stanovisko autora je toto: v procesu makedonského národně obrozeneckého procesu, jak je chronologicky a periodizačně vymezován v makedonském diskursu, zůstávají dlouho nevyhraněny dvě sociokulturní kategorie: kodifikovaný jazyk a etnická identita obyvatel Makedonie. Z toho autor vyvozuje domněnku, že makedonský národně obrozenecký proces probíhal prakticky po celé 19. stol. v rámci procesu bulharského, jenž však vlivem vnějších faktorů nedospěl ke svému závěru, takže ve 20. stol. vznikly předpoklady pro rozvinutí procesu etnické a kulturní identifikace pod makedonským nacionálním jménem. Na tuto interpretaci také ukazují také koncepce závěrečné fáze bulharského obrozeneckého procesu (tedy stanovení jak chronologie a tak podstaty dovršení tohoto procesu) v bulharském diskursu.

Prof. PhDr. Hana Gladkova, CSc.